

Monaldi & Sorti

VERITAS

Vertaling Jan van der Haar

2006

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

MEDEDELING VAN DE AUTEURS

Alle verwijzingen naar plaatsen, personen en feiten – hoe wonderlijk ze ook mogen lijken – zijn NIET aan onze fantasie ontsproten, maar ontleend aan toenmalige bronnen. Telkens als de welwillende lezer twijfelt aan de waarachtigheid van wat hij leest, gelieve hij de documentatie en de bijgevoegde bibliografie te raadplegen, waar hij bevestiging zal krijgen van de documenten. Wat ons het meeste plezier verschaft is in de archieven de wondere zaken van de geschiedenis te vinden die, als ze niet waar waren, voor onwaarschijnlijk zouden worden gehouden.

‘Want nu is de gruwelijke strijd niet meer van Trojanen en Achaeërs,
maar vechten de Danaërs zelfs met onsterfelijke goden.’

[...]

‘Vader Zeus schiep een derde geslacht van sterfelijke mensen,
een bronzen geslacht,
in niets gelijkend op dat van zilver: een gewelddadig,
vreselijk geslacht van esenhout.

Op hen drukten Ares’ werken, de brengers van rouw
en allerhande geweld; en zij voedden zich niet met graan,
maar hun harde hart was van diamant, ontoegankelijk.’

Homerus, *Ilias*, en Hesiodus, *Werken en dagen*, in: G.A. Borgese, *Rubè*

De grote ruimte schittert van al het brons van de aankleding en de versieringen, en van al het kaarslicht.

Abt Melani laat op zich wachten. Dat is voor het eerst in meer dan dertig jaar.

Tot nu toe trof ik hem altijd al op de plaats van onze afspraken, waar hij me ruim van tevoren zat op te wachten, reeds ongeduldig tikkend met zijn voet. Maar nu ben ik het die voortdurend zijn blik naar de strenge, monumentale drempel richt die ik al een half uur geleden ben overgegaan. De ijzige sneeuwstorm trotserend die door de open deurvleugels klappert, zoek ik met ogen en oren naar alles wat wijst op de nabije intocht van de abt: het getrappel van het vierspan; het in het fakkellicht opduiken van de snuiten van de gepluimde paarden die de zwarte staatsiekoets zullen trekken tot voor de trap, waar vier oude lakeien in een besneeuwde overjas op hun nog oudere meester staan te wachten om het portier voor hem te openen en hem nog eenmaal te helpen met uitstappen.

In de tussentijd laat ik mijn blik ronddwalen. Om me heen is het een en al versiering. Lambrekins met verschillende goudgeborduurde opschriften hangen van de zuilenbogen, lagen brokaat bekleeden de wanden en met zilveren druppeltjes bezaaide sluiers vormen een eregalerij. Zuilen, bogen en pilaren van imitatiemarmer leiden naar het centrale baldakijn, een soort van afgekapte piramide op een platform van zes of zeven treden boven de vloer met een driedubbele rij kandelaars eromheen.

Bovenop wachten twee gevleugelde zilveren wezens, geknield op één been, de armen gespreid, de handpalmen naar de hemel toegewend.

Mirte- en klimopscheuten sieren de vier zijden van het baldakijn, op elk waarvan in verse bloemen, naar het schijnt direct afkomstig uit de kassen van Versailles, het wapen van de Venetiaanse adel prijkt met het biggetje op een groen veld. Op de hoeken vlammen grote toortsen op hoge zilveren drievooten, die zelf met hetzelfde wapen zijn versierd.

Ondanks de grandeur van het *Castrum* en het weelderig vertoon zijn er maar weinig mensen om me heen: afgezien van de muzikanten (die al plaatsgenomen en hun instrumenten tevoorschijn gehaald hebben) en de edelknapen in zwart met rode en goudkleurige livreeën (die met hun fris geschoren kaken de

fakkels stokstijf ophouden) ontwaar ik alleen armlastige edelen die afgunstig zitten te kijken en een menigte arbeiders, bedienden, vrouwtjes die ondanks het late avonduur en de vorst van de winternacht verrukt om zich heen kijken in afwachting van de stoet.

Meegesleept door mijn ogen dwalen ook mijn gedachten af. Ze verlaten de sneeuw en de loodgrijze Parijse winter van de uitgestorven Place de la Victoire hier, net over de drempel, waar een nijldige noordenwind rond het ruitersstandbeeld van de oude koning wervelt, en keren terug, ver terug naar de lieflijke hellingen van de Eeuwige Stad met de zeven heuvels, naar de hoogte van de Janiculus, naar de verblindende hitte van een Romeinse zomer van vele jaren her, toen ik met een andere adel om me heen, tegen een achtergrond van sierlijker bouwsels van papier-maché, terwijl een ander orkest repeteerde voor een andere gebeurtenis en de pages zich gereedmaakten om de fakkels op te houden die een andere geschiedenis zouden belichten, de aankomst bespiedde van een koets over de oprijlaan van Villa Spada.

Merkwaardige spelingen van het lot: destijds had ik geen idee dat die koets me na zeventien jaar van stilzwijgen abt Melani zou terugbezorgen; ditmaal echter weet ik meer dan zeker dat Atto hier dadelijk zal aankomen, maar de koets die hem bij me zal brengen, wil nog niet aan de horizon opdoemen.

De onbedoelde stoot van een orkestlid toen hij van het podium stapte heeft even mijn gedachtestroom onderbroken. Ik kijk op:

Obsequio erga Regem

staat er met gouden letters geborduurd op de lambrekijn van zwart fluweel en zilveren franje die de hoge simpele pilaar van imitatieporfier tegenover me tooit. Aan de andere kant staat een andere pilaar, in alles gelijk aan de eerste, maar het opschrift is te ver weg om het te kunnen lezen.

In heel mijn leven heb ik nooit aan zo'n gebeurtenis deelgehad, op één keer na. Ook toen was het avond en koud en sneeuwde het, of het regende, volgens mij. Zeker is dat binnen in mij vorst en regen en duisternis heersten.

Die keer rustte er een ander lichaam op de baar. Binnen de planken van donker hout was bedrog, verraad, oneer gekist. Hij was vergiftigd, doodgebloed, gemarteld. Het bloed was van zijn oogleden gedruppeld, de hersenen waren uit

zijn neus gelopen. Slechts een arm hoopje rot vlees bleef er van hem over.
Onverschillig lachten de moordenaars in de schaduw.

Ook toen was ik in Atto's gezelschap. We bevonden ons in een krioelend mierrennest: overal vandaan stroomden mensen. Elke hoek was dermate vol dat abt Melani en ik om het kwartier amper twee stappen konden zetten; je kon niet voor- of achteruit of iets anders zien dan de decoraties aan het plafond en de opschriften die van de zuilenbogen hingen of boven op de kapitelen waren geplaatst.

Ob Hispaniam assertam
Ob Italiam liberatam

Ob Galliam triumphatam
*Ob Belgium restitutum**

Vier zuilen stonden daar met motto's; ze waren van de Dorische orde, het symbool van de helden, en heel hoog: ongeveer vijftig voet, in navolging van de Historische Zuilen van Rome, de Antoninus- en de Trajanuszuil. Daartussenin, op het Castrum, was een nagemaakte nachthemel van sluiers bezaaid met goudkleurige vlammen die in het midden naar boven toeliepen, zoals een kroon, door gouden koorden en sjerpen vastgemaakt aan vier reusachtige gespen in de vorm van statige adelaars, maar dan met de kop op de borst.

Daarnaast hield de Glorie met een stralenkrans om het hoofd (in navolging van de *Claritas* op de munten van keizer Constantijn) in de linkerhand een lauwerkrans en in de rechter een krans van sterren.

Achter ons, even buiten de grootse drempel, wachtten vierentwintig kamerheren op hun heer. Plotseling staakte de menigte haar geroezemoes. Eenieder viel stil en een schijnsel vergezelde het nachtelijk uur: het was het licht van de witte fakkels die door edelknappen werden vastgehouden.

Hij was gekomen.

Het stilvallende paardengetrappel op de keien, hier vlak buiten, haalt me uit mijn herinneringen. De vier lakeien, fonkelend van de sneeuw in de winternacht, komen eindelijk in beweging. Atto is er.

* Naar een toegekend Spanje
Naar een bevrijd Italië

Naar een getriomfeerd Frankrijk
Naar een teruggegeven België (noot vert.)

De kaarsvlammetjes trillen en worden wazig voor mijn ogen, terwijl de deurvleugels van de kerk waar ik op hem wacht, de Notre-Dame des Victoires, de basiliek van de ongeschoeide augustijnen, openzwaaien. Vanaf de zwarte koets glanst het rode fluweel van de baar in het licht van de fakkels: Atto Melani, abt van Beaubec, heer des konings, edelman van de stadsstaat Venetië, meermalen conclavist, maakt zich op voor zijn plechtige intocht.

Op hun schouder dragen de dienaren de baar waarop het biggetje op een groen veld is aangebracht, Atto's wapen; onder de eregalerij van donkere sluiers met de zilveren tranen banen zich tussen de twee hagen aanwezig de weinigen een weg wie de olim illustere naam van Atto Melani, de laatste getuige van een door de oorlog weggevaagd tijdperk, mogelijk nog iets zegt. De vier lakeien gaan voort tot in het midden van het *Castrum doloris*, de rouwkatafalk, en eenmaal de treden van de afgekapte piramide op vertrouwen ze het stoffelijk overschot van hun oude meester toe aan de open armen van de twee op één been geknielde zilveren engelen, wier naar de hemel toegekeerde handpalmen eindelijk ontvangen waar ze op hadden gewacht.

Aan de katafalk hangt een rouwlambrekijn van zwart fluweel en zilveren franje waarop in gouden letters staat geborduurd:

Hic iacet
Abbas Atto Melani Pistoriensis in Etruria
Pietate erga Deum
Obsequio erga Regem
Illustris
Ω. Die 4. Ianuarii 1714. Ætatis suæ octuagesimo octavo
Patruo Dilectissimo
*Domenicus Melani nepos mestissimus posuit**

Dezelfde woorden zullen worden gegrift in het grafmonument dat Atto's neef al bij de Florentijnse beeldhouwer Rastrelli heeft besteld. De paters augustijnen hebben toestemming gegeven voor een plaats in de zijkapel bij het altaar, tegenover de deur van de sacristie. Atto zal hier, overeenkomstig zijn

* Hier rust Abt Atto Melani uit Pistoia in Etrurië
Vermaard om zijn godsvrucht en zijn gehoorzaamheid aan de koning
Overleden op de 4de januari 1714 in de ouderdom van achtentachtig jaar
Neef Domenicus Melani, diepbedroefd, heeft dit grafteken opgericht voor zijn teerbeminde oom

wil, begraven worden in dezelfde kerk waar de stoffelijke resten van een andere Toscaanse musicus rusten: de grote Jean-Baptiste Lully.

Pietate erga Deum/ Obsequio erga Regem/ Illustris: de tekst herhaalt zich op de twee zuilen aan weerszijden, waarvan ik zojuist alleen de dichtstbijzijnde kon lezen. ‘Vermaard om zijn godsvrucht en zijn gehoorzaamheid aan de koning’: eigenlijk is de eerste kwaliteit in tegenspraak met de tweede, niemand die dat beter kan weten dan ik.

Het orkest zet de rouwmis in. Te horen is het gezang van een castraat:

Crucifixus et sepultus est

‘Gekruisigd en begraven,’ heft zijn tere stem aan. Ik kan niets meer zien, alles is vaag en onvast om me heen: door de tranen vloeien de gezichten, de kleuren en de lichten in elkaar over, als op een schilderij dat in het water is gevallen.

Atto Melani is gestorven. Hier in Parijs, in de Rue Platrière, de parochie van Saint Eustache, eergisteren, op 4 januari 1714, om twee uur in de ochtend. Ik was bij hem.

‘Blijf bij me,’ zei hij, en hij blies de laatste adem uit.

Ik blijf bij u, signor Atto: we hebben een overeenkomst gesloten, ik heb u een belofte gedaan en ik wil u trouw blijven.

Het maakt niet uit hoe vaak u onze overeenkomsten hebt geschonden, hoe vaak u tegen het twintigjarige knechtje en de latere huisvader hebt gelogen. Ditmaal zal ik niet voor verrassingen komen te staan: u bent uw verplichting jegens mij nagekomen.

Nu ik bijna dezelfde leeftijd heb als u toen we elkaar leerden kennen, nu uw herinneringen de mijne zijn geworden, nu uw oude passies weer opvlammen in mijn gemoed, nu is uw leven *mijn* leven.

Dankzij een reis heb ik u drie jaar geleden teruggevonden, en een reis, de laatste van de dood, brengt u nu naar andere dreven.

Behouden reis, signor Atto. U krijgt waar u me om hebt gevraagd.

Rome
Januari 1711

‘Wenen? Wat moeten wij nou in Wenen?’ In afwachting van mijn antwoord keek mijn vrouw Cloridia me met grote ogen aan.

‘Lieverd, jij bent opgegroeid in Holland, je hebt een Turkse moeder, je was nog geen twintig toen je hier helemaal in Rome aankwam, en nu schrik je van een reisje naar het keizerrijk? Wat dacht je dan van mij, die nooit verder dan Perugia is gekomen?’

‘Je zegt niet dat we een reis naar Wenen moeten maken; je zegt dat we er zouden moeten gaan wonen! Ken jij Duits?’

‘Nou, nee... nog niet.’

‘Geef eens hier,’ zei ze en gespannen rukte ze me het document uit de hand.

Voor de zoveelste maal las ze het door.

‘En wat betekent die schenking nu verdorie? Een stuk grond? Een winkel? Een arbeidsplaats aan het hof? Hier word je niet wijs uit!’

‘Jij hebt de notaris ook gehoord: dat komen we bij aankomst te weten, maar het gaat wel om iets waardevols.’

‘Ja. Wij klimmen de Alpen over en dan krijgen we daar de zoveelste oplichterij van die ellendeling van een abt van jou, die je weer voor een paar dwaze ondernemingen zal uitbuiten om je dan aan de kant te schuiven als oud vuil, en platzak bovendien!’

‘Cloridia, denk eens na: Atto is vijfentachtig. Welke dwaze ondernemingen moet hij nog beginnen? Lange tijd heb ik zelfs gedacht dat hij dood was. Het is al mooi dat hij een notaris heeft kunnen opdragen om zijn oude schuld aan mij te voldoen. Hij zal zijn einde voelen naderen en een gerust geweten willen hebben. We zouden de lieve Heer juist moeten danken dat Hij ons zo’n kans vergunt op zo’n moeilijk moment voor ons.’

Mijn eega sloeg haar ogen neer.

Al twee jaar verging het ons slecht, heel slecht. De winter van het jaar 1709 was bar en boos geweest, met heel veel sneeuw en ijs. Er was een nijpende hongersnood uit voortgekomen, die, tegelijk met de rampzalige oorlog om de Spaanse troon die zich al zeven jaar voortsleepte, het Romeinse volk in armoede had gedompeld. Mijn gezin, met intussen een zoontje van zes erbij, en ik waren aan dat ongelukkige lot niet ontkomen: een jaar van slecht weer en veel vorst, wat in Rome nooit eerder vertoond was, had ervoor gezorgd dat ons stukje land niets opleverde, en had mijn boerenbestaan de das omgedaan. De neergang van de familie Spada en de daaruit voortvloeiende leegstand van de villa bij de Sint-Pancratiuspoort, waar ik al jaren allerlei klusjes deed, had onze situatie nog verder verslechterd. Helaas had ook mijn vrouw Cloridia zich tevergeefs ingespannen om de economische ondergang een halt toe te roepen door haar werk als verloskundige, dat ze al tientallen jaren uitoefende met de hulp van onze twee meiskes, van drieëntwintig en negentien jaar oud: door de hongersnood was ook het aantal armlastige kraamvrouwen toegenomen, maar hen stond mijn eega met dezelfde zelfverloochening bij als de edelvrouwen.

Zo groeide onze lijst met schulden en hadden we om de geldschietters te kunnen betalen het pijnlijkste niet kunnen vermijden: de verkoop van ons huisje en het lapje grond dat we zesentwintig jaar geleden met het sommetje van mijn schoonvader zaliger hadden gekocht. We hadden een onderkomen in de stad gevonden, een souterrain dat we moesten delen met een gezin uit Istrië, maar dat wel het voordeel had dat het niet te vochtig was en in de winter een vrij constante temperatuur kende, die niet tot het vriespunt daalde omdat het in tufsteen was uitgegraven.

's Avonds aten we roggebrood en soep met brandnetels en kruiden. En overdag deden we het met eikels en allerlei beziën die we her en der bijeengescharreld hadden en maalden om er een soort broodsoep van te maken, op smaak gebracht met raapjes. Weldra waren schoenen een luxe geworden die ook 's winters plaatsgemaakt had voor houten slippers en pantoffels die met oude lappen en hennepouwtes zelf aan elkaar genaaid waren.

Werk, of wat daarvoor door mocht gaan, had ik niet meer kunnen vinden. Mijn geringe lengte stond me ook van alles in de weg, zoals een betrekking als lossers of sjouwer. Zo was ik het laagste en smerigste vak gaan uitoefenen waar-

toe een Romein zich kon verlagen, maar het enige waarbij ik iets voorhad op meer uit de kluiten gewassen huisvaders: schoorsteenveger.

Ik vormde een uitzondering: schoorsteenvegers en dakdekkers kwamen doorgaans uit de dalen van de Alpen, uit het Comomeer, het Lago Maggiore, Valcamonica, Val Brembana, en ook wel uit Piëmont. Armoedige streken, waar gezinnen door de honger zelfs gedwongen waren voor het seizoen hun zoontjes van zes of zeven af te staan aan de schoorsteenvegers, die ze gebruikten om hen – met gevaar voor eigen leven – de smalste rookkanalen te laten reinigen.

Ik, met mijn kinderlijf maar met de kracht van een volwassene, stond als geen ander garant voor een karwei volgens de regelen der kunst: ik zette me beter vast in de smalle schachten en klom behendiger tussen het roet door, maar tevens krabde ik de zwarte wanden van de kap en van het rookkanaal met meer deskundigheid dan een kind had gekund. Bovendien beperkte mijn geringe gewicht de schade aan dakpannen wanneer ik het dak opklauterde om de schoorsteen te reinigen of te repareren, en tegelijkertijd liep ik geen gevaar om op de grond te pletter te vallen zoals piepjonge schoorsteenvegetjes helaas maar al te vaak gebeurde.

Tenslotte was ik als plaatselijke schoorsteenveger het hele jaar door beschikbaar, terwijl mijn collega's uit de Alpen pas begin november zuidwaarts trokken.

Ook ik was, waar is waar, gedwongen mijn kwieke zoontje mee te nemen, maar nooit zou ik hem door een kanaal omhoog laten klimmen; ik gebruikte hem alleen als kleine leerjongen en helper, aangezien dit een vak is waarbij je minstens met zijn tweeën moet zijn.

Om de klanten omtrent mijn kundigheid gerust te stellen pochte ik dat ik een lange leertijd had gehad in het Abruzzengebergte (want daar had je, net als in de Alpen, een grote schoorsteenveegtraditie). Ik bezat niet echt ervaring. De grondbeginselen van het vak had ik in Villa Spada opgedaan, de keren dat ik opgeroepen was om de rookkanalen te beklimmen om daar een onverwacht ongemak te verhelpen of het dak te repareren.

En zo laadde ik elke nacht de materialen op mijn karretje – rasp, spatel, schuurmop, muizendoornvegetje, touw, een trapje en contragewichten – en ging op weg, niet zonder de droeve omhelzing van mijn eega van de nog slaperige kleine te hebben meegemaakt. Cloridia verafschuwde mijn riskante beroep, dat haar slapeloze nachten bezorgde van het bidden dat mij niets zou gebeuren.

In mijn korte zwarte manteltje had ik bij het eerste ochtendkrieken zelfs de verste wijken van de stad of de dorpjes in de omgeving bereikt. Daar bood ik met de kreet ‘Schoorsteenvegeer, schoorsteenvegeer!’ mijn diensten aan.

Allesbehalve zeldzaam waren de gevallen waarin ik gemopper en bezwerende gebaren als reactie kreeg; de schoorsteenveger komt ’s winters, brengt slecht weer mee en wordt als onheilsbrenger gezien. Wanneer ze, als we geluk hadden, de deur voor ons opendeden, kreeg de kleine van een paar medelijdende huisvrouwen een kop warme soep en brood.

Het zwarte jasje, onder de linkerarm dichtgeknoopt zodat de knopen niet tegen de schoorsteenwanden bleven steken, en stijf dicht tot bovenaan, met de mouwen bij de polsen gesloten door touwtjes zodat er geen roet binnendrong, de kniehozen van glad bombazijn dat geen vuil vasthield, met verstevigingen op de knieën, ellebogen en onderrug, de voornaamste slijtagepunten wanneer ik door de smalle rookkanalen omhoogklom: dat was mijn uniform, waardoor ik – zo helemaal strak en zwart – bijna even klein en spichtig leek als mijn zoon-tje, zodat velen dachten dat ik een paar jaar oudere broer was.

Wanneer ik door het rookkanaal omhoogkroop, had ik mijn hoofd in een juten zak die om mijn nek hermetisch gesloten was, om me, voor een deel althans, te vrijwaren van het inademen van roet. Zo, met die zak om, leek ik op iemand die tot de strop veroordeeld was. Ik was compleet blind, maar in het kanaal hoefde je toch niet te kijken: je werkte tastend met je handen en krab-bend met de rasp.

Het ventje bleef beneden, en telkens beefde hij van angst dat mij iets zou overkomen en ik hem alleen achterliet, ver van zijn lieve moeder en zussen vandaan.

In de schoorsteen en op het dak ging ik barrevoets, om niet gehinderd te worden en me beter te kunnen stutten en beter af te zetten. Het probleem was alleen dat mijn voeten op die manier onder de blauwe plekken en wondjes kwamen te zitten, zodat ik de hele winter lang, oftewel de voornaamste werk-periode, moeilijk en kreupel liep.

Werken op de daken bleek vaak gevaarlijk: toch stelde het weinig voor als je zoals ik op een dag de koepel van de Sint-Pieter had beklommen.

Het droevigste chapter van onze armoede vormde niet mijn povere beroep, maar onze twee meiskes. Mijn dochters waren helaas nog ongehuwd en al-

les wees erop dat ze dat nog lang zouden blijven. De Heer God, Hem zij dank, had hun een ijzeren gezondheid geschonken: ondanks de ontberingen waren ze nog steeds knap, blozend en blakend ('Dankzij drie jaar borstvoeding!' zei hun moeder dan trots). Hun haar was zo fraai en immer glanzend dat ze elke zaterdagochtend naar de markt gingen om voor twee stuivers haar te verkopen dat bij het ochtendtoilet in de kammen was blijven zitten. Hun gezondheid was een waar mirakel, terwijl de vorst en de hongersnood om ons heen bosjes slachtoffers hadden gemaakt.

Mijn twee meiskes, lief, gezond, knap en deugdzaam als ze waren, kenden maar één minpuntje: ze hadden geen bruidsschat. Meer dan eens waren de nonnen van het klooster van Santa Caterina Sopra Minerva, dat jaarlijks aanzienlijke bedragen uitdeelde aan de familie van arme meisjes opdat zij de gelofte zouden afleggen, langs geweest om mij te overreden ze voor het klooster te bestemmen in ruil voor een sommetje geld. Het solide karakter en de volmaakte gezondheid van de twee meisjes waren aanlokkelijk voor de nonnen, die nederige, sterke medezusters nodig hadden voor het werk in het klooster, dat voor de adellijke zusters niet geschikt was. Maar ook op de moeilijkste momenten had ik die aanbiedingen vriendelijk afgewimpeld (minder vriendelijk was Cloridia, die woest met haar boezem zwaaide en de nonnen toegilde: 'Heb ik ze daar soms drie jaar lang voor gezoogd?'), en anderzijds toonden mijn meiskes zelf ook niet de geringste neiging tot de sluier.

Omdat ze door hun ervaring als hulp in de verloskunde een uitstekende kennis hadden van de vreugde van het moederschap, deden ze hun best om zo snel mogelijk een echtgenoot te vinden.

Toen was de kou geweken en de hongersnood ook. Maar de armoede bleef loodzwaar drukken. Na twee jaar zaten mijn dochters nog steeds te wachten.

Een zinloze woede kwam over me wanneer ik het toetje van de oudste afwezig zag worden en zonder een woord zag versomberen (ze was al vijftientig!). Mijn kwaadheid was niet tegen een niets en niemand ontziend lot gericht, nee. Ik wist waar de schuld lag: niet bij de kou of de hongersnood, die heel Europa hadden getroffen. Nee. Ik had een naam in gedachten: abt Melani.

Meedogenloze intrigant, grote spion, man van allerhande bedrog en honderdduizend listen en lagen; vaandeldrager van de leugen, voorspeller van gekonkel, orakel van huichelarij en onoprechtheid: dit alles en nog meer was abt Atto Melani, befaamd castraatzanger uit vroeger tijden, maar vooral spion.

Elf jaar geleden had hij me grimmig uitgebuit, had hij zelfs mijn leven op het spel gezet met de toezegging van een bruidsschat voor mijn meiskes.

‘Niet alleen geld: huizen. Bezittingen. Landerijen. Boerderijen. Ik zal je dochters een bruidsschat geven. Een rijke bruidsschat. En als ik zeg rijk, overdrijf ik niet.’ Zo had hij me beetgenomen. Die woorden stonden nog in mijn geheugen gegrift als in levend vlees.

Hij had verklaard dat hij in het groothertogdom Toscane diverse bezittingen had: allemaal van waarde met uitstekende rente, had hij gepreciseerd, en hij had zelfs een toezegging zwart op wit gezet waarin hij zich verplichtte op naam van mijn dochters een bruidsschat te vormen, elk met rente of ‘meer dan aanzienlijke’ eigendommen vast te stellen ten overstaan van een Romeinse notaris. Maar van die notaris zou het nooit komen.

Ik zat met de gebakken peren, hij was stilletjes naar Parijs teruggekeerd en tevergeefs ging ik van advocaat naar advocaat, van notaris naar notaris op zoek naar iemand die me tenminste hoop kon geven. Ik zou hem in Frankrijk een peperduur proces moeten aandoen. Enfin, die toezegging op papier was waar-deloos.

En zo genoot hij nu van zijn weelde, terwijl ik trachtte mij en mijn gezin uit het wanhopige slijk van de armoede te trekken.

Maar daar kwam toen een oproep van een Romeinse notaris. Deze had van een collega uit Wenen de opdracht gekregen om mij op te sporen en me een schenkingsakte te overhandigen die was ondertekend door abt Melani.

Waar het om ging was een raadsel. De omschrijving van het bezit, dat volgens de notaris iets van grote waarde was (‘een stuk grond of een huis’, meende hij), hing aan elkaar van de afkortingen en getallen, waarschijnlijk leidend naar Wener, maar geheel duistere registers. Abt Melani had eveneens bij een wisselbank een onbeperkt krediet voor mij geopend, zodat ik zonder problemen voor de reisbenodigdheden kon zorgen.

Ik van mijn kant hoefde me enkel op een bepaald adres in de keizerlijke hoofdstad te melden, en daar zou ik alles horen en krijgen wat mij toekwam.

Helaas ging het niet om een schenking in het groothertogdom Toscane, zoals de abt me destijds had voorgespiegeld, maar veel verder weg, zelfs over de Alpen.

Hoe dan ook, in de armoede waarin wij verkeerden was het een waar manna uit de hemel. Hoe kon ik weigeren?

Wenen

Februari 1711

De tamboeren roffelden krachtig over de besneeuwde kale vlakke voor de muren van de stad. Hun indrukwekkende gedreun vervlocht zich met de zilverige slingers van de piratentrompetten, de soldatenfluitjes, de hoorns van de muziekkapel. Het krijgshaftige kabaal werd verdubbeld door de echo die tegen de kolossale muur weergalmde, te midden van donjons, voorschansen en aarden wallen, zodat het niet één schare muzikanten leek maar drie of vier, of misschien wel tien.

Terwijl een legerregiment buiten de stadsmuren oefende, keken van binnen uit de bolwerken de spitsen van kerken en paleizen, torens met kruisen en kantelen, vredige koepels en luchtige terrassen streng toe, heilige en wereldlijke spitsen die de reiziger waarschuwen: hij komt niet zomaar in een kluwen van mensen en dingen, maar in een welwillende bakermat van zielen, een machtige burcht, een beschermster van de handel onder Gods zegen.

Terwijl onze koets de Kärntnertor naderde waardoor reizigers uit het zuiden Wenen binnengaan, zag ik zo een voor een in de loodgrijze hemel die trotse, nobele spitsen.

De hoogste, wees de koetsier ons aan, was de metershoge prachtspits van de Stephansdom, kostbaar sierwerk van drieste decoraties, nu nog rijker door de witte laag sneeuw. Iets verderop de indrukwekkende achthoekige toren van de kerk van de dominicanen. Vervolgens de edele klokkentoren van de Sint-Peter tot de Heilige Drie-eenheid, alsmede die van Sint-Michaël van de paters barnabieten en van de Sint-Hiëronymus van de paters franciscanen cenobieten, en verder de pinakel met daarboven de voor die streek kenmerkende uivormige voluten, bovenop eindigend in vergulde bollen met het heilig kruis erop.

Ten slotte zag ik als symbool van het hoogste keizerlijk gezag de grote toren van het keizerlijk paleis, waar al zes jaar voorspoedig werd geregeerd door Jozef I van het Oostenrijkse Habsburgse huis, de roemrijke vorst van het Heilige Roomse Rijk.

Terwijl de muziek van het soldatenregiment ons tot orde noodde, de ge-

weldige versterkte muren van de stad ons tot bescheidenheid dwongen en de talloze torens van de stad ons tot de vreze Gods bepaalden, begon ik me de kronkelbochten van de Donau voor te stellen, waarvan ik uit de voor vertrek geraadpleegde boeken wist dat hij aan de andere kant van Wenen stroomde. Maar vooral riep ik stilletjes de weelderige, donkere massa bij de naam, die zich nu tussen de wolken door aan de horizon begon af tekenen, meer dan lieflijk in zijn heuvelrondingen, en toch krachtig, terwijl hij loodrecht uitstak boven het water van de rivier en zwiingend oostwaarts spiedde, de stille, heldhaftige wachter van de stad. Het was de Kahlenberg, de roemruchte berg die het Westen had gered, de bosrijke kaap die uitkeek over Wenen en over de rivier, vanwaar de christelijke legers achtentwintig jaar terug de stad hadden bevrijd van de grote belegering van de Turken en Europa verlost van de dreiging van Mohammed.

Het was geen toeval dat ik me die gebeurtenissen nog zo goed herinnerde. Terwijl iedereen jaren geleden, in september 1683 in Rome en in Europa, bevindend de afloop van de slag bij Wenen afwachtte, bevond ik mij als jong knechtje in de herberg waar ik middag- en avondmaaltijden serveerde. Onder de vele gasten van de herberg had ik een zekere abt Melani leren kennen...

Mijn ogen scherp, terwijl de wielen van de koets kreunden om zich uit de zoveelste kuil te werken, zag ik hoe een zonnestraal het kleine bouwsel boven op de Kahlenberg trof, misschien een kerk, ja, een kapelletje, hetzelfde waar (zo leerden mij mijn herinneringen, die inmiddels wel geschiedenis waren) een pater kapucijn in de vroege ochtend van 12 september 1683, voor de beslissende aanval, de mis had opgedragen en de christelijke bevelhebbers had toegesproken alvorens hen naar de bloedige maar gezegende eindoverwinning op de ongelovigen te leiden. Nu zou ik eveneens eigenhandig of liever eigenvoetig daar vlakbij de lieflijke heuvels van Nussdorf betreden, waar de soldaten van de christelijke legers van huis tot huis, van hooiberg tot hooiberg, van wijngaard tot wijngaard het lelijke geteisem van Mohammed hadden nagejaagd.

Ontroerd wendde ik mij tot Cloridia. Met ons slapende kind op schoot zei mijn eega niets. Maar ik wist dat zij deelhad aan mijn overpeinzingen. En het waren geen lichte gedachten.

We hadden de zware reis van bijna een maand aanvaard; eind januari waren we uit Rome vertrokken, niet zonder eerst vol angst op onze knieën gevallen te zijn voor het gezegende stoffelijk overschot van de heilige Philippus Neri, de schutpatroon van onze stad. Abt Melani had ervoor gezorgd dat we steeds achter in de koetsen plaatsen hadden en niet naast de portieren, waar je minder

comfortabel reist. Nadat we in Civita Castellana de paarden hadden gewisseld en in Otricoli hadden overnacht, waren we door het Umbrische Narni gekomen, vervolgens in Terni en toen om middernacht in het oude Foligno. Bovendien had ik in de dagen daarna, ik, die nooit verder was geweest dan Perugia, elke dag in een andere stad overnacht: van Tolentino, Loreto en Sinigallia, een stad die in een lieflijke vlakte aan de Adriatische Zee lag, tot aan Rimini en Cesena in de Romagna, en daarna Bologna en Ferrara, en nog noordelijker, tot aan Chioggia aan de delta van de rivier de Po, en Mestre bij de poorten naar Venetië, en toen weer Sacile en Udine, de hoofdstad van Friuli Veneto, de belangrijke, bloeiende stad van de republiek Venetië. En ik had de nachten van Görz en Adelsberg meegemaakt om dan heelhuids in Laibach aan te komen, ofschoon het vanaf het moment van vertrek tot aankomst onophoudelijk had gesneeuwd. Verder had ik nog geslapen in Cilla, Marburg aan de Drau, Graz, de hoofdstad van Stiermarken, Pruch en ten slotte Stuppach. En evenzoveel steden was ik gepasseerd, Fano en Pesaro a Cattolica, een klein stadje in de Romagna, en vandaar Forlì en Faenza. We hadden over de rivier de Po gereisd, waarbij we Corsola en Cavanella dell'Adige passeerden, en over de Brenta. We waren door het verrukkelijke oord Mira getrokken en in Fusina aangekomen, via welke plaats je de wateren van de grote Lagune van Venetië bereikt. En ten slotte waren we over de rivier naar Linz gevaren op een van de kleine bootjes die hier met recht houten huizen worden genoemd, aangezien ze alle gemakken van een woning kennen. Er werd geroeid door twaalf man en ze gingen zo snel dat het panorama binnen een paar uur voor onze ogen van klippen tot bossen, van wijngaarden tot graanvelden, van grote steden tot kasteelruïnes was overgegaan.

De kou en de sneeuw die ons de hele route hadden vergezeld, leken geen afscheid te willen nemen. Nu stonden we dan eindelijk voor de poorten van Wenen, bevend voor het onbekende. De stad die ons in haar schoot zou gaan opnemen en waarvan we zo hadden gedroomd, was met recht het 'Nieuwe Rome': het was de hoofdstad van het grenzeloze Heilige Roomse Rijk. Onder haar heerschappij vielen om te beginnen Hoog en Laag Oostenrijk, Karinthië, Tirol, Stiermarken, Voralberg en het Burgenland: de erflanden van de Habsburgers, het zogenaamde aartshertogdom Oostenrijk boven en onder de Enns, waarover ze als aartshertogen regeerden lang voordat ze tot keizer werden gekroond. Maar het Heilige Roomse Rijk omvatte ook talrijke streken en gebieden aan de kust of in de bergen, zoals de Krajina, Istrië, Dalmatië, de Banaat, Boekovina, Kroatië, Bosnië en Herzegovina, Slavonië, Hongarije, Bohemen en

Moravië, Galicië en Lodomerië, Silezië en Zevenburgen; en het hield toezicht op de Duitse keurvorstendommen, inclusief Saksen en dus ook Polen; en vanaf de Middeleeuwen was dat ook Zwitserland, Zweden, de Elzas, Bourgondië, Vlaanderen, Artois, Franche-Comté, Spanje, de Nederlanden, Sardinië, Lombardije, Toscane, het groothertogdom Spoleto, Venetië, Napels (of was het geweest of zou het weldra zijn).

Miljoenen en miljoenen onderdanen telde de keizerstad, en legio culturen en talen. Duitsers, Italianen, Magyaren, Slaven, Polen, Roethenen, en Zweedse handwerkslieden en Boheemse keukenmeiden, knechten en dienstboden uit de Balkan, arme vluchtelingen die waren uitgeweken voor de Turken, en vooral horden bedienden uit Moravië, vanwaar ze als bijen uitzwermde naar Wenen.

Van hen allen was de stad vóór ons de hoofdstad. Zouden we er vinden wat Atto Melani had beloofd?

Sterk van vertrouwen in de abt hadden we ons povere spaargeld aan de meisjes gegeven, die we liever in Rome het beroep van verloskundige hadden laten voortzetten, waarvoor we ze aan het strenge toezicht van onze brave Istrische medehuurlers hadden overgelaten. Met grote bezorgdheid en met de belofte zo snel mogelijk terug te keren met de zo lang verbeide bruidsschat zodat ze konden trouwen, hadden we afscheid genomen.

Mocht er evenwel iets misgaan in Wenen, dan zouden we geen cent hebben om te vertrekken of om te overleven. We zouden enkel kunnen bedelen en ons voorbereiden op de dood in de wintervorst. Zoveel vermag de wrede armoede: stervelingen ertoe aanzetten in alle haast de wereld af te reizen en hen dan tot bewegingloosheid dwingen in haar wanhopig stemmende houdgreep. We hadden, kortom, een ware sprong in het duister gemaakt.

Cloridia had ten slotte met de reis ingestemd: 'Alles best, als ik je maar niet meer met die roetkop hoef te zien,' had ze gezegd. Alleen al het idee dat ik dat vak vaarwel zou zeggen en dat ze niet meer in de rats hoefde te zitten, had haar overgehaald om op abt Melani's aanbod in te gaan.

Instinctief keek ik naar mijn handen: na dagen zonder werk waren ze nog steeds zwart onder de nagels, tussen de vingers, in de poriën. Het onderscheidsteken van de arme schoorsteenveger.

Cloridia en het kind hoestten al een paar dagen flink. Zelf moest ik dag en nacht bloed opgeven. De koortsaanvallen die halverwege de reis begonnen waren, hadden ons uitgeput.

De koets reed over een bruggetje over een van de verdedigingsgrachten

en ging toen onder de Kärntnertor door. In de verte zag ik de bossen van de Kahlenberg groen worden. De dagster trok haar gulden vingertoppen van de heuvel en legde ze genadig op mijn arme persoontje: speels trof me plots een zonnestraal vol in het gezicht. Ik lachte naar Cloridia. De lucht was koud, schoon en zuiver. We waren in Wenen.

Intuïtief tastte ik naar de zak van mijn spiksplinternieuwe zware overjas, het resultaat van het krediet van de abt, waar ik alle benodigde aantekeningen voor de reis in bewaarde. Volgens de documenten van de notaris in Rome zouden we onderdak vinden op een adres waar we ons moesten melden. De straatnaam beloofde veel goeds: Himmelfortgasse, oftewel Hemelpoortsteeg.

Met de onwezenlijke stilte van de sneeuw om ons heen reed de koets nu langzaam de Kärntnerstrasse af, die van de poort met dezelfde naam naar de binnenstad leidde. Met open mond keek Cloridia toe: tussen de weelderige aristocratisch witgelaagde gebouwen en koetsen die in de zijstraten opdoken, kuierden groepjes dienstmeiden zorgeloos rond, alsof het zondag was in plaats van midden in de werkweek.

Ze had de koetsier om uitleg willen vragen, maar zag er vanwege de taalproblemen van af.

Ik had alleen maar oog voor de spits van de Sint-Stephan, die ik vanaf de daken rechts zag oprijzen en steeds indrukwekkender boven ons zag torenen. Dat was, bedacht ik, de heilige pinakel die de Ottomanen elke dag in de zomer van 1683 met hun kanonnen hadden aangevallen, terwijl aan deze kant van de muren, in de stad die ik nu zo florerend vol verkeer en bedrijvigheid zag, de belegerden stoïcijns weerstand boden, waarbij ze niet alleen tegen de vijandelijke projectielen streden, maar ook tegen honger, ziekten, gebrek aan munitie...

De koetsier, aan wie ik het papier had getoond met het adres waar we zijn moesten, zette ons af in een elegante zijstraat van de Kärntnerstrasse. We waren op de plaats van bestemming gekomen.

Ik was wat verbaasd toen de koetsier ons toen de koets stilstond, het touw van een bel aanwees om onze komst aan te kondigen: we stonden voor de ingang van een klooster.